

Az állami szerepvállalás gazdaságpolitikájának történelmi és tudományos háttere – Magyarország példáján keresztül

Historic and Scientific Overview of State Role in Economic Policies - Presented Through the Example of Hungary

---

Összefoglalás

A szerző a tervgazdasági rendszer összeomlása után a gazdaság gyors liberalizálásának egyik fő ellenzője volt. Következésképpen az állami beavatkozás szükségességét hangsúlyozta. Meggyőződése szerint, Magyarországon a neoliberális piaci modell gyors, átmenet nélküli bevezetése több kárt okozott, mint hasznot, sőt, az ország eladósodásához vezetett. Véleménye szerint, a piaci rendszer a kereslet és a kínálat kormányzati eszközökkel történő ésszerű, erős kontrollja esetén lehet csak eredményes. Főleg Kelet-Európában, ahol a posztkommunista, és sokszor még félféudális örökségek is fertőzik a gazdaságot és a társadalmat. A 2007-től kibontakozó válságot a túlzottan önállósult piaci szereplők kudarcának tartja, mind a nyugati világban, mind Kelet-Európában. A mostani válságkezelés eredményességét is az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának reneszánszától várja. A dolgozat, Magyarország példáján keresztül, ennek történeti hátterét és indokoltságát mutatja be, különösen az új polgári kormány válságkezelő intézkedésein keresztül.

Summary

The author was one of the main opponents of the rapid liberalisation of the economy after the collapse of planned economy. He has been consistently emphasising the necessity of state intervention. He is convinced that the disadvantages of the rapid introduction of the neo-liberal market model without transition in Hungary outweigh the benefits by far; what is more, it has led to the severe indebtedness of the country. He believes that the market-based system can only be successful if demand and supply is controlled by government means in a reasonable but strict manner. This is particularly so in Eastern Europe, where post-communist and often feudal legacies had deeply

---

---

penetrated economy and society. He blames the crisis that has been unfolding since 2007 on the failure of excessively independent market actors in the western world and in Eastern Europe alike. He expects that any positive turn in the management of the crisis will stem from the renaissance of state control over economic policies. This paper presents the historic background and the argument in support of stepped-up state role through the example of Hungary, particularly through the crisis management measures of the new civilian government.

Az állam gazdaságpolitikai befolyásának történelmi hagyományai Magyarországon a tervgazdasági rendszer összeomlásáig

---

Noha más, hagyományosan európai kultúrkörbe tartozó nemzetekhez képest a magyarság európai jelenléte csak 900 körül vette kezdetét, az orosz sztyeppéken való évezredes vándorlásokat követően, azonban kétségtelen, hogy a Krisztus után 900 környékén megtörtént Kárpát-medencei Honfoglalás, majd a nyugati hűbéri feudális modellre való átállás, a kereszténység felvétele, a nyugati típusú államigazgatás kiépítése a Magyar Királyságot gyorsan Európa egyik meghatározó államává tette. A 16. század közepéig létezett az önálló, egységes államot jelentő Magyar Királyság. Az ország a török háborúk következtében három részre szakadt, gazdasági fejlődése majd 150 évre megtorpant. A török kiűzése után egy új függőségi rendszer alakult ki. A Habsburg Birodalom érdekkörébe, politikai befolyása alá került az ország bő kétszáz évre. A XVIII., majd a XIX. században jelentkező függetlenségi harcok egyik fő célja így az ország gazdasági és politikai függetlenségének kivívása volt. Ezek a szabadságharcok, kitörési kísérletek, bár rendre elvetéltek, azonban a magyar gazdaság élvezte a Habsburg Birodalommal járó sajátos előnyöket. Az osztrák (értsd Habsburg) örökös tartományokban a XIX. század első felében modern ipari centrumok jöttek létre. Meghonosodott a gyáripar, fellendült a kereskedelem. A gyors ipari fejlődéssel a Habsburg Birodalom agrártárségei, így főleg Magyarország, azonban nem tudtak lépést tartani. Fennállt annak a veszélye, hogy a nyugati tartományok ipari kínálata előbb-utóbb nem talál fizetőképes keresletre Magyarországon. Ennek következménye, hogy a magyar gazdaság, főleg a mezőgazdaság fejlesztése a birodalom fontos gazdaságfejlesztési kérdésévé nőtte ki magát. Különösen annak tükrében, hogy Európa magjának számító országok (Francia- és Németország, németalföldi államok, Anglia) az osztrák ipar felvevő piacaiként egyáltalán nem jöhettek számításba, politikai, hatalmi, és gazdasági ellenérdekek miatt. A magyar mezőgazdaság fejlesztésével fizetőképes kereslet generálódott az osztrák-cseh tartományok ipari termékeire.

A Habsburg-birodalom ipari centrumainak pozitív felhúzó hatásain túl, főleg Friedrich List¹ német közgazdásztól átvett nézetek hatására, Magyarországon még jelentősebb gazdaságfejlesztési koncepciók bontakoztak ki (Kossuth Lajos, Széchenyi István), ame-

---

¹ List az angol szabad kereskedelemmel szemben a védővámok mögé bújó gazdaságfejlesztés elvét vallotta. Anglia gazdasági szabadságra épülő rendszere a világszerte erőfölényét fejezte ki, amelyben, ill. amellyel korlátlan előnyöket élvezett. A német polgárság szenvedett a fejlettebb angol ipar versenyétől, így a német polgár rá volt utalva államának aktíván védelmező gazdaságpolitikájára. List, F (1841)

---

lyek az akkori értelemben vett gazdasági liberalizmus eszmerendszerében a védővámok mögé bújó önálló magyar gazdaság megteremtését szorgalmazták, amely a politikai önállóság elindítójává válhat. A XIX. század magyar reformerei az ország önálló iparosításában, és a kereskedelem megteremtésében látták a megoldást. Ehhez azonban elégséges belső tőke nem állt rendelkezésre, a politikai önállóságot is előbb-utóbb megalapozó léptékű külső tőkebehozatal pedig értelemszerűen nem állt érdekében a Birodalomnak. Az 1848-49-es – Habsburg-ház ellen irányuló – szabadságharc bár elvetélt, azonban az 1867-es Kiegyezést követően az ország – permanensen a Habsburg Birodalom keretei között – látványos gazdaságfejlődési pályát mutatott fel. A vállalkozások szabadságát, nyílt elvi liberalizmusát, egy nagyon is tudatos, átgondolt birodalmi (és mondhatni tartományi) gazdaságpolitika övezte. Az ország hagyományos mezőgazdasági alapanyag termelésének komplex élelmiszer vertikumokba történő integrálása kezdődött el. A növény- és állattenyésztési ágazatok alapanyag termelésének minőségét, hatékonyságát a mezőgazdasági gépgyártás, feldolgozottsági szintjének növelését feldolgozó üzemek, a termékek szállítását pedig a vasúti közlekedés kiépítése együttesen segítette. Az ország gazdasági fejlődése azonban egyoldalú és függő helyzetű maradt. Az élelmiszervertikum termékei zárt felvevő piacra, főleg a Monarchia belső piacaira kerültek. A malomipar (kulcsiparág) megteremtésében azonban a külföldi tőke sosem játszott számottevő szerepet. A nemzetközi értékpapírpiacon csak az infrastruktúra építésében, illetve részben ezzel kapcsolatos nehézipar fejlesztésében vált fontos tényezővé. A modernizációhoz azonban önálló nemzetállami forma nem társult, ebből adódóan a fejlődést szolgáló állami gazdaságpolitika is „kihelyezett” jellegű maradt, a birodalom keretei között ment végbe, így egy birodalomfüggő helyzet alakult ki. A vele járó részleges eredmények átfogó, tartós modernizációt nem valósítottak meg. Sőt, a már feldolgozott mezőgazdasági termékek szállítását is lehetővé tevő vasúthálózat (és a mögé szervezett szén- és vasércbányászat, kohászat) megteremtése, bár gazdasági értelemben a világ fejlett színvonalán történt, ám a gazdasági fejlesztés eredményei nem fordultak át a társadalom viszonyrendszerének, osztálytagozódásának, demokratikus jogainak megreformálásába. Ellenkezőleg, a föld monopóliumból profitáló földbirtokos réteg hatalmának a megerősítését eredményezték, amely az ország társadalmi modernizációjának legfőbb ellenzője volt². A politikai függetlenség hiánya, és a termelőerők modernizációját nem követő társadalmi megújulás a további gazdasági fejlődést egy bizonyos idő után, egy bizonyos szint fölött befékezte. A Habsburg Birodalom, és azon belül a Magyar Királyság gazdasági fejlődésében tehát egy konzervatív, a hatalmát elveszteni nem akaró földbirtokos réteg közreműködésével ugyan megvalósított egy gyors, bár egyoldalú gazdaságfejlesztést, amihez a Habsburg Birodalom aktív, gazdaságot befolyásoló, a vállalkozásokat segítő politikája társult, azonban az Osztrák-Magyar Monarchia keretei között működő Magyarország modernizációs kísérlete torzó maradt.

A XX. század második évtizedére a világháborús kudarc, ennek következtében a Ma-

---

² Az Amerikai Egyesült Államok vasúthálózat építésével összevetve a magyar vasútépitést, megállapítható, hogy az Államokban áttételesen a társadalom demokratizálódását, jogainak kiterjedésedését is eredményezte, addig Magyarországon ezek a pozitív társadalmi változások elmaradtak, sőt, a földesúri osztály gazdasági és politikai hatalmát konzerválták (Lentner, 2010c).

---

gyar Királyság kétharmados területvesztése, illetve az ezt kompenzálni akaró két világháború közötti gazdaságpolitika - aktív állami befolyásolás mellett –kihatásait tekintve ugyancsak elvetélt, hiszen 1945-ben Magyarország újra a vesztesek oldalára került. A fegyverkezési programra fókuszáló két és fél évtizedes gazdaságpolitikai erőfeszítései kárba veszttek.

Az 1947-től elinduló szocialista tervgazdasági rendszer az ország újjáépítését követően, az 1970-es évekre elveszítette belső erőforrás tartalékait. Magyarország adottságaihoz nem illeszkedő voluntarista szemléletű iparpolitika, a Krivoj-Rogból származó vasércel, és a Donyeck-medencéből érkező szénrel felépített magyar nehézipar korlátozott, és függő kapacitáshalmazt jelentett meg. A népgazdaság gyengülő hatékonyságú termelése, és a dolgozóknak életszínvonal növelését ígérő, és külső hitelekkel teljesítő pártpolitika ellentmondása az ország súlyos eladósodásához vezetett. Magyarország külső bruttó államadósága az 1973 évi 2,1 milliárdos USD szintről 1991-re, a 11-szeresére, 22,7 milliárd dollárra emelkedett. Az 1970 évektől Magyarország a nyugati pénzvilág, főleg az IMF és a Világbank hiteleiből működött. A politikai rendszer a gazdaság oldaláról eszkalálódott. Bár a mezőgazdaság szocialista átszervezésével a magyar mezőgazdaság hatékonysága az amerikai farmokéval vetekedett, de a szocialista rendszerben egyre inkább előtérbe kerülő dolgozói érdektelenség, motivátlanság a rendszer belső fékjévé vált, az ipar után a mezőgazdaságban is. Elmondható ugyanakkor, hogy az 1960-as, 70'-es években a tervgazdaság sikerét a piaci elemek tudatos, bár a tervgazdaság keretfeltételeit nem sértő alkalmazása adta. Sőt, a piaci elemek tudatos vegyítése az 1980-as években is – fokozódó mértékben - az állami tervgazdaság szerves része maradt, azonban a nyugat-európai országok gazdasági erőfölénye a kiutazások könnyítésével és a nyugati propaganda hatására a magyar lakosságot elkápráztatta. A tervgazdaság lassuló, és egyre inkább nyugati hitelekkel finanszírozott életszínvonala egy idő után beragadt, és a mögötte álló elavuló gazdaság felszámolta önmagát. A munka tárgyától, a kollektív tulajdonban lévő termelési eszközöktől, és munka végeredményétől fokozatosan elidegenedő³ munkásosztály és szövetkezeti parasztság, az 1980-as évek végére feladta a szocialista tervgazdasági rendszerbe vetett bizalmát.

A válságkezelés válsága: tervgazdaságból a tervgazdaságba?

Kétségtelen, hogy a szocialista nagyipar a külső és belső piacait az 1980-as évek végére elveszítette. Ehhez hozzájárult a KGST összeomlása, és a magyar társadalom fogyasztói paradicsomváró hangulata, ahol a nyugati termékek fogyasztási igénye került előtérbe. A magyar társadalom az elmúlt hat évszázadban átélt frusztrációját a piacgazdaság létrehozásával, de főleg a fogyasztói jellegű társadalom gyors kialakításával kívánta kompenzálni. Az állami tulajdon gyors, olcsó értékesítésével Magyarország külső

---

³ Bár a gazdasági jellegű bűncselekmények és a gazdasági alulinformáltságból származó hibás döntések száma és pénzügyi kára, kihatása csak töredéke volt a tervgazdasági rendszerben, mint az 1980-as évek végétől kibontakozó piacgazdasági rendszerben (Lentner, 2009).

---

működőtőke-függő országgá vált. A nemzetközi cégek betelepülésének kedvezett a tőkecsalogatást előtérbe helyező magyar gazdaságpolitika, az adókedvezmények, sőt az állami támogatások széles tárháza. A kötött állami szabályozás, az 1980-as évek végétől gyorsuló piaci deregulációba fordult. A szabályozottság helyett a növekvő léptékű szabályozatlanság vált a magyar gazdaság jellemzőjévé. A tőkebefektetések előtti akadályok lebomlottak, a profit származási országba történő repatriálása pedig szabadabbá vált. A fogyatkozó hazai termelők fogyatkozó piacvédelme, az önálló nemzeti középosztály, és bázisán a fenntartható tulajdonosi háttérrel bíró „polgárosodás” társadalmi osztállyá szerveződése csak a választási programok szintjén valósult meg. Az egykori állami tulajdon magánosítása jobbra külföldi befektetők részére történt, ami együtt járt a volt szocialista nagyvállalatok és élelmiszeripar piacainak megszerzésével is. Továbbá, már a rendszerváltozáskor is hatalmas államadósság tovább gyarapodásával finanszírozóként szintén a külföldi állampapír vásárlók kerültek kulcspozícióba az állam fenntartásában, pénzügyileg is függő helyzetbe kerültünk. A magyar rendszerváltás olyan időszakban történt, amikor a gazdaságelméletek és a gazdaságpolitikák világszerte a liberalizmus irányába mozdultak el⁴. Az 1980-as évektől kibontakozó Washingtoni Konszenzus gazdaságfilozófiája, és a mögötte álló Nemzetközi Valutalap, és Világbank az államot rossz tulajdonosnak tekintette, a pénz- és működő tőke, szolgáltatások, munkaerő vándorlása előtti a kötöttségek leépítését szorgalmazta. A pénzügyek, a külkereskedelem, és a valutagazdálkodás liberalizálásáért, a külföldi befektetések előtti nemzeti akadályok leépítéséért lépett fel. Noha, már az 1980-as évek végén igazolható volt a neoliberais gazdaságpolitika alkalmazásának ellentmondásossága⁵⁶ a fejlett piacgazdaságokban, a feltörekvő, piaci nyitásban eltökélt kelet-európai régió, így különösen Magyarország, mégis az állami tervgazdaság gyakorlatával merőben ellentétes, 180 fokos fordulatot téve, a neoliberais piacgazdasági modellt valósította meg. Következmenyként az Osztrák- Magyar Monarchia idején kialakított, és a szocialista tervgazdaságban is eredményes élelmiszervertikumok szétestek. A KGST és belső hazai piacokra termelő könnyűipar lényegében megszűnt, a nehézipar pedig egyre kevésbé kapott a kedvezményes Bukaresti árelv alapján szénhidrogén származék ellátmányt a felbomló Szovjetunióból, így összeomlott. Ami helyette létrejött: a külföldi működő tőke által létrehozott, magas műszaki színvonalat megtestesítő gépipar, a csúcstechnológia, amelynek export részaránya (21 %), meghaladja a japán (20%), vagy finn nemzetgazdasági arányt (18%). A magyar csúcstechnológiai export azonban jelentős részben külföldi vállalatoknak végzett összeszerelést jelent, alacsony munkabérszínvonalon, nagyrészt importált részekből. Lényeges, a teljes magyar export importtartalma mintegy 60 %, messze a legmagasabb az OECD országok között. A japán export importtartalma alig 10 %, a finn mutató 35 %. Különbség tehát, hogy az igazán fejlett országokban az exportáló cégek az értéklánc legértékesebb, legnagyobb hozzáadott értékű tevékenységeiket maguknál,

---

4 Lásd bővebben Forgács, I. (1987) könyvében: a piaci erők automatikus működése iránt megnövekedett a bizalom, míg az állam gazdasági hatékonysága megkérdőjeleződött, bürokratikus intézménnyé degradálódott.

5 Ellentmondás volt a liberalizációs politika különböző elemei között. Például, az egyik területen megjelenő liberalizáció a kormány nagyobb aktivitásához vezetett a másik ágazatban (Fortin et al, 1987).

6 Chilében a legszigorúbb monetarista elveket követték, ám zuhant a növekedési ütem, egekbe szökött az infláció, alacsony volt a beruházási hányad, ugrásszerűen megnőtt a külső államadósság 1977és 1981 között (Guardia, A. 1984).

---

saját országaikban tartják. A magyar ipar lényegében külföldről szervezett összeszerelő jellegű bér munkát végez, tehát az értéklánc szempontjából nem a tudás-intenzív fázisokat öleli fel. A nemzetgazdaság teljesítménye a betelepült nemzetközi nagyvállalatok szinte kizárólagos teljesítményétől függ. 2002-ről 2010-re az export/GDP arány 51,5 százalékról, 73,2 %-ra emelkedett. Ugyanebben az időszakban a GDP 70,9 milliárd euróról 98,4 milliárd euróra nőtt, míg az export a duplájára (36,5 milliárd euro – 72 milliárd EUR). A nemzetközi nagyvállalatok magyar nemzetgazdaságot- és társadalmat átfogóan dinamizáló hatása azonban elmarad. A foglalkoztatási ráta 57 százalék, Európában messze a legalacsonyabbak közé tartozik (EU-27 67%). A nemzetközi nagyvállalatok kétségtelenül lendítettek Magyarország gazdaságán, magasabb műszaki színvonalú ipar jött létre, de a költségvetés pozíciói, és a lakosság megélhetése ennek arányában nem javult. Bizonyos mértékben integrálódtunk a fejlett piacgazdaságokhoz, de nem zárkoztunk fel. Az alulszervezett neoliberális magyar gazdaságpolitika következménye az eladósodás további emelkedése. 1990 és 2010 között Magyarországon az adósságállomány nyolcszorosára emelkedett. A rendszerváltás elején létező 20 milliárd dolláros államadósság 110 milliárdra nőtt, továbbá kialakult a helyhatóságok devizakötvény alapú eladósodása 10 milliárd dollár értékben, továbbá a 10 milliós anyaországi nemzetnek a belső szociális szempontokat és biztonságos megélhetést egyre kevésbé garantáló magyar gazdaságpolitika következtében 40 milliárd dolláros lakossági magánhitel állomány keletkezett, főleg euro és svájci frank alapon. Az állandósuló hiány, az adósság növekedése szervezetlenséget, nem hatékony gazdaságpolitikát tükröz. A piacgazdaságban mértéktelenül eladósodó gazdaságpolitikát értékelve merül fel a kérdés: Valóban magasabb színvonalú termelési mód lett a magyar piacgazdaság, mint a piaci elemekkel átítatott szocialista tervgazdaság volt?

A nemzetközi nagyvállalatok tehát az országot profitgyűjtő területként használhatják, aminek hozadéka nagyon kis mértékben kerül társadalmatisításra. Nem az anyagi erejükhöz mérten vesznek részt a közteherviselésben. Az exportra termelő nagyvállalati kör mellett folyamatosan hanyatlak a hazai kis- és középvállalkozások teljesítménye, romlik a nemzeti költségvetés pozíciója, csökken a belső fizetőképes kereslet. 2008-ra, az angolszász piacokról begyűrűző válság Magyarországot már legyengült állapotban találta⁷. A közel negyed évszázados piacgazdasági múlt után az eredmények lehangolóak, jobb esetben felemásak. Szembeötlő, hogy a tervgazdaság időszakában Magyarország volt a keleti-blokk országai közül a piaci elemekkel legjobban átítatott népgazdaság, amely a legmagasabb életszínvonalal párosult. A keleti szektorban egyedülként háztáji gazdaságok működtek a mezőgazdaságban, bérbe adott kereskedelmi egységek a vendéglátásban, gazdasági munkaközösségek voltak az iparban. A vállalaton belüli önelszámolás, és a dolgozók hatékony anyagi érdekeltségét szolgálták. A korai piaci

---

7 A szerző egy korábbi tanulmányában hivatkozik arra, hogy a tervgazdasági rendszer tudományos analizálását már az 1990-es évek elején, a piacgazdasági átmenet eufóriájában elvégezték (pl. Kornai János). Hasonló léptékű értékelés a piacgazdaságról máig hiányzik. A szerzőnek ugyanakkor kétségei vannak, mind a magyar tervgazdaság értékelés alaposágát illetően (eltrüszolttnak, egyoldalúnak tartja), mind a piacgazdaság „erőfölényét” illetően. (Lentner, 2010a)

8 A piacgazdaság reformjai folyamatosan elvetéltek, a politikai pártok konszenzusképtelenek, a lakosság a tervgazdaságból megörökölt szociális jogait görcsösen védi, az egymást váltó kormányok cikk-cakkos gazdaságpolitikát valósítanak meg. A rendszer nem alkalmas a megreformálásra, a megújulásra. Ezt tetőzi a világgazdasági válság (Lentner, 2010b).

---

elemek, az 1968-as új gazdasági mechanizmus kezdetétől, kétségtelenül segítették a piacgazdaság kiépítését az elmúlt negyed évszázadban. Éllovasok lettünk a piaci alapok lerakásában, azonban az ezredfordulót követően, a jelenlegi nemzetgazdasági miniszter szavaival élve⁹, éllovasból sereghajtók lettünk. Az 1990-ben megszerzett politikai függetlenséget a megvalósított neoliberális gazdaságpolitika gazdasági erővel nem tudta kitölteni, így a hat évszázadon át áhított, majd megszerzett politikai függetlenség devalválódott. Külső fundamentum vezérelt ország lettünk mind a termelés, mind a költségvetési hiány, növekvő államadósság finanszírozása, mind a fogyasztási javak előállítására (behozatala) területén. 2010-re, a választások időszakára, így elemi igény jelentkezett egy erősebb állami gazdaságpolitikai befolyást érvényesítő kormány működésére.

Az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának reneszánsza

Az a termelési mód, amely válságba kerül, és vele együtt járóan társadalmi viszonyai is destabilizálódnak szükségszerűen el kell, hogy bukjon. Magyarország 2008 októberére csődbe ment. Az államadósságot finanszírozó külföldi befektetők tömegesen menekültek a magyar állampapír piacról, a nemzetközi nagyvállalatok is szűkített újratermelési folyamatokra álltak át, vagy elhagyták az országot. A hazai tulajdonban álló vállalkozások a kiüresedő gazdasági és pénzügyi teret nem tudták feltölteni. Az ország az IMF, a Világbank és az Európai Központi Bank 25 milliárd dolláros rendkívüli segélyére szorult. A válságkezelésként az előző kormány megszorításokat alkalmazott, nem élt a J. M. Keynes¹⁰ nevével fémjelzett fiskális élénkítési lehetőségével, noha az Egyesült Államok, és Nyugat-Európa ezirányú válságkezelési technikája ezt hallgatólagosan is lehetővé tette volna. 2010 nyarára az új kormány nemzetközi mozgásteret azonban beszűkült, fiskális expanziós programját az EU – az eurózóna éleződő válsága miatt – már nem támogatta. Noha, a választási felkészülés időszakában egy növekedés orientált, fiskális expanzióból táplálkozó gazdaságpolitika körvonalazódott (lásd Matolcsy et al¹¹). Így a polgári kormánynak a gazdasági növekedést a fiskális restriktívval együttesen kell elérni, eszközként az erős állami befolyás gazdaságpolitikájának érvényesítésével. A restriktív a társadalombiztosítás, szociális szektor, az oktatás kapacitásainak ésszerűsítését, a paternalista funkciók további lefaragását szolgálja, míg a növekedés a hazai kis- és középvállalkozásokkal egyetemben a nemzetközi nagyvállalatok befektetés ösztönzését jelenti, jelentős, bár az euró-övezet válságának elmélyülésével, ez csak apadó állami és uniós támogatások felhasználásával lehetséges. Az aktivizálódó állami gaz-

---

9 Matolcsy György (2008) Éllovasból sereghajtó című könyvében bemutatja a gazdasági miniszterségét követő (2002 utáni) gazdasági hanyatlást, amivel 2010-ben már mint válságkezelő gazdasági miniszter szembeáll.

10 Keynes, J. Maynard (1936): Válság idején az állam képes arra, hogy fiskális eszközökkel, például infrastrukturális beruházásokkal, de mesterségesen fenntartsa a hatékony keresletet, ezzel az egyensúlyhoz közelítse a gazdaságot és csökkentse a munkanélküliséget. Az állam aktív beavatkozása tehát ilyen esetekben mindenki számára hasznos. Még annak árán is, hogy a fedezet nélküli pénzkidás költségvetési deficitet eredményez. Ezt a felendülés időszakában az állami költségek visszafogásával kell ellensúlyozni.

11 Matolcsy et al (2008, 2009, 2010): Matolcsy 2002-ig tartó első miniszterségét követően megkezdte az újabb gazdasági kormányzásra való felkészülést. Tudományos műhelyt szervezett maga köré. Vítairatokat adott ki. 2010 nyaráról e programok mentén indult újra a gazdasági kormányzás.

---

daságpolitika válságadókat vetett ki az energiaszolgáltatókra, bankokra a költségvetés pénzügyi mozgásterének növelése érdekében.

A rendkívüli helyzetek rendkívüli gazdaságpolitikai megoldásokat igényelnek. Keynes a piramisépítést, vagy akár az üres whisky-s üvegek dollárral való kitömését, elását, majd újra kiását is lehetséges megoldásnak tartotta a munkanélküliség csökkentése, ebből adódóan a fizetőképes kereslet növelése érdekében. Az állam aktív gazdaságpolitikai szerepvállalása az 1929-33-as válság leküzdésében, a New Deal megalapozásában, vagy Németország II. világháború utáni újjáépítésében iskolapélda értékű. Kétségtelen, hogy az erős szabályozás behatárolja a vállalatok cselekvési lehetőségeit. Indokolt helyzetekben szükséges, hogy a szabadpiacon hozott döntések kormányzati felülbíráta megtörténjen. Az Egyesült Államok a piaci hatalom korlátozására, az információs kudarcok orvoslására, a külső gazdasági hatások kordában tartására, a monopóliumok közüzemi szabályozására a trösztellenes törvények széles körét alkalmazta már a XIX. század végén, XX. század elején¹². A jelenlegi válságkezelés ugyancsak a piaci erők, főleg a pénztőke korlátlan multiplikálásának kíván gátat vetni. Az aktív állami beavatkozást különösen indokoltá teszi, hogy a neoliberais gazdaságpolitikai közegben a piaci szereplők kudarcot vallottak, így a makrogazdaság sikere ebből kifolyólag a keresleten és kínálaton túli tényezőkön múlik, vagyis a mikro-gazdaságon túli tartományban dől el, végső soron a kiteljesedése a szociális politikán, és a jövedelem eloszláson múlik.

Az elmúlt 40 évben, a Bretton Woods-is pénzrendszer felbomlása után, a fejlett piacgazdaságokban egyes gazdaság helyett globális kapitalizmus alakult ki. A monetáris politika önállósága megszűnt, a fiskális politika pedig szabályalapúvá vált. Az állami gazdaságpolitika versenyképességének fokmérőjévé a transznacionális vállalatokkal kialakított viszony vált. Az állami szabályozás háttérbe szorult, deregulációra, korlátlan pénzmultiplikálásra, korlátok nélküli magánosításra, az export elsődlegességére helyeződött a hangsúly. A fejlett világban ez 2007-re fenntarthatatlan lett. Bár a magyar gazdaság a piaci elemekkel a leginkább vegyített tervgazdasággal bírt, azonban a totális neoliberais gazdaságpolitikai gyakorlat átvétele az országot tartós rendszerválságba sodorta. Lényegében a rendszerváltás rendszerválságát éljük át, a válságkezelés válságát. Gyenge a közszektor, politikai konszenzusképtelenség, kiüresedő állami funkciók, kiégett társadalom a jellemző. A középiskolás fiatalok 61 százaléka más országban kíván élni¹³. A belső tőkeakkumuláció teljesen hiányzik, sőt az eladósodás általános vetületű. A magyar gazdaság legnyilvánvalóbb problémája az eladósodás, a GDP 82 százaléka az államadósság, amely az utóbbi nyolc évben 25 százalékkal emelkedett. A kormány gazdaságpolitikája ezt kívánja mérsékelni, azonban ez csak az adósságot keletkeztető, eddigi gazdaságpolitika megváltoztatásával lehetséges, ami egy hosszú folyamat. A magyar gazdaság életben tartása jelenleg a külföldi működő tőke, és portfólió tőke fenntartásá-

---

12 Samuelson – Nordhaus: Economics, XVIIth Chapter: Az amerikai trösztellenes jogszabályok néhány törvényre épülnek. A Sherman Act (1890), a Clayton Act (1914) és a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság (1914) létrehozását elrendelő törvény alapozta meg az amerikai trösztellenes jogágot. E törvények értelmezéséből születtek a modern trösztellenes tantételek.

13 Továbbá, az egyetemisták 49 %-a kíván külföldön élni, munkát vállalni. A mostani tinédzserek és a húszéves generáció szülei ma jobbára 40-60 évesek. Ők a rendszerváltó nemzedék. Csalódásuk a rendszerváltozásban, gyermekeik kiábrándultságában is megnyilvánul. A könyv alapjául szolgáló kutatást Professor E. Novaky vezette az MTA megbízásából. (Lentner, 2010c)

---

tól függ. Kétségtelen, hogy a nemzetközi nagyvállalatok, amelyekre az egész magyar nemzetgazdaság épül, kiváltották a fogadó ország gazdasági és társalmi életének dinamizálását egy szűk keresztmetszetben, de képesek voltak tartós hanyatlást, egyoldalú függőséget is teremteni. Aktív kormányzati eszközökkel ezért indokolt – hosszabb távon – a hazai vállalkozások, mezőgazdasági termelők versenyképességét javítani, a paternalista elemekkel terhelt közintézményeket megreformálni, az újraelosztás terjedelmét csökkenteni, egyidejűleg a célzottságát növelni, amivel a társadalom kohéziója javulhat. Ahogy a múlt század 30'-as éveiben, a II. világháború utáni Németországban, vagy a 2007-2010 közötti nyugat-európai válságkezelési technikáknál is megtapasztalható volt, erős állami szerepvállalással, az üzleti szféra átgondolt szabályozásával mindez lehetséges.

Az új magyar gazdaságpolitika – noha óriási ellenállásba ütközik belföldön és külföldön egyaránt – a nemzetközi válságkezelés fő irányjaival, szemléletével mégiscsak találkozik. A laza szabályozás állapotából, a „piac mindent megold” tévhitből, ha lassan is, de az állami szabályozás erősítésére törekszenek a nyugati kormányok. Az Amerikai Kongresszus közelmúltban lezárult jelentése¹⁴, továbbá Bánfi professzor közelmúltban publikált dolgozata¹⁵ a válság fő okának a piacokon kialakult szabályozatlan állapotokat, és az emberi telhetetlenséget tartja fő előidézőnek. Az Európai Bizottság a vállalatok és a korlátlan multiplikálást végző bankok könyvvizsgálati ellenőrzésének, kommunikációjának módszertanát kívánja fejleszteni¹⁶, ezzel kívánja a felelős, átlátható gazdálkodást elősegíteni. Az Egyesült Államok, az Európai Unió fejlett tagországai pedig az állami gazdaságpolitika Keynesi alapokra helyezésével fizetőképes keresletet generáltak, iparágakat, pénzügyi intézeteket mentettek meg a csődtől. Ahol erős állam van, ott van elvi lehetősége az erős, kiforrott állami gazdaságpolitika alkalmazásának.

Az említett magyar felzárkózási kísérletek kudarcai az Osztrák-Magyar Monarchia idején, illetve a szovjet birodalom árnyékában a politikai, és ebből adódó gazdasági függetlenség hiányával is magyarázhatók. A tervgazdasági rendszer végére Magyarország már eladósodott. Az 1987-től életre hívott piacgazdaságot megalapozó törvények (kétszintű bankrendszer megteremtése, gazdasági társaságjogi törvény, külföldi befektetések védelme) már a teljes értékű piacgazdaságot készítették elő. A szovjet politikai függőségből azonban az ország a nyugati gazdaság függősége alá került, amely piaci modell akkor a neoliberalizmus irányába terjeszkedett. A hitelező bankok (IMF, Világbank) azonban erősebbnek bizonyultak a szovjet birodalomnál, gazdaságpolitikájukat is ránk erőltették. Ennek a gazdaságpolitikának a befogadására a magyar gazdaság, és a társadalom nem volt érett. Ennek általános körű felismerésére negyed évszázad kellett

---

14 US Congress Report, Jan 2011. A Kongresszus tényfeltáró bizottsága kérelmetlenül bemutatja a válsághoz vezető hibás gazdaságpolitikát, utal a hitelminősítőkre, a bankokra és a FED felelősségére, az érdemi ellenőrzés hiányosságaira, nem utolsósorban az emberi kapacitásra.

15 Bánfi T. et al, 2011 A korábbi jegybanktanács tag köré szerveződött kutatói csoport dolgozata annyiban más a témában eddig keletkezett elemzésektől, hogy a válság egyik fő okaként az egyéni profitszerzésben mértéket nem ismerő emberi kapacitást is markánsan nevesíti. Nyilván ez csak úgy válhatott valóra, rendszer szinten is, hogy a hatóságai ellenőrzés évtizedeken át megtűrte az egyéni érdekek köz- és pénzügyi biztonsági érdekek fölé helyezését.

16 Green Paper, 2010: Az Európai Bizottság Zöld Könyve érdemben segítheti a piacok stabilizálását a könyvvizsgálat módszertani újragondolása révén.

(a közvélekedés szintjén). Ebből a függőségből, és a vele járó gazdasági erőtlenségből próbál az új polgári kormány most elmozdulni, amikor az IMF, és a Világbank hitelezői segítségét lemondta, egyidejűleg az általuk sugallt neoliberális gazdaságpolitikai receptet elvetette. A magyar államkötvényeket piaci alapon kívánja finanszíroztatni, távol-keleti hitelezők-, és működő tőke befektetők segítségét keresve diverzifikálni kívánja az ország tőkefüggőségét. Nyilván a nyugati tőkefüggőség helyére tervezett távol-keleti gazdasági függőség sem lesz tartós, sikeres megoldás. Az ország belső gazdaságát, főleg a mezőgazdaságot, és a rá újra szervezett élelmiszeripart fejlesztve lehet a belső fizetőképes keresletet növelni és a termelést újra indítani, amivel az ország belső gazdasága megerősödik.

Következtetések

Az önálló állami lét hiánya, és ebből adódóan a gazdaság saját állami alapon történő befolyásolási lehetőségének hiánya az elmúlt hat évszázadban – a túlélés és az átmeneti sikerek ellenére – tartós lemaradottságot, majd fáziskésített reformokat, majd a XX. század végére az ország termelőerőéhez, termelési viszonyaihoz nem illeszkedő felzárkózási kísérleteket eredményezett.

A nemzeti gazdaságpolitikai kibontakozási koncepcióknak visszatérő eleme volt az erős állami befolyásolásra való igény, rajta keresztül a politikai függetlenség visszaszerzése, vagy megszerzése.

Az ország méretéből, gazdasági erejéből, világgazdasági erőcentrumok hatalmi erőtereiben való elhelyezkedése okán, továbbá nemzeti vetületben a mobilizálható hazai tőke nem elégséges volta miatt a modernizációs kísérletek egy idő után kifulladtak.

Az elmúlt hat évszázad elnyomási, sikertelenségi effektusai az egyének, a társadalom, a politikai osztályok, és a nemzeti tőke csiráit birtoklók szintjén lerögzültek, amely a külső segítségre áhító nemzeti pszichét általánossá tették a XX. század végére, amely a neoliberális gazdaságpolitika mértéktartó adaptálás nélküli átvételével próbálta a hat évszázad kudarcait kiküszöbölni.

A helytelen, függő gazdasági és társadalmi helyzetet teremtő gazdaságpolitikák azonban tartósan, átfogóan nem szolgálhatják egy ország modernizációját. Instabil pénzügyi és feszült társadalmi viszonyokat kezeltetnek.

A neoliberális gazdaságpolitikától történő folyamatos elszakadást célszerű, ha egy aktív, belső erőforrásokat fejlesztő gazdaságpolitika követi, ahol első körben a külső gazdasági függőség mérséklésére, majd az endogén-tényezők tudatos fejlesztésére helyeződik a hangsúly.

Irodalomjegyzék

Bánfi, T. – Kürthy, G. – Bánfi, A. (2011): *Regulation Following (between) Financial Crisis (crises): Compulsion and Opportunity*. In: *Public Finance Quarterly* Vol. LVI No.2. pp. 193-214.

-
-
- Forgács Imre (1987): *Neokonzervatív fordulat az Egyesült Államokban*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- Fortin, C. M. et al (1984): *The Politics of Economic Liberalisation in the Third World: A Research Proposal*. University of Sussex, Brighton
- Green Paper. *Audit Policy: Lessons from the Crisis*. European Commission, Brussels, 13.10.2010. COM 561 final
- Guardia, A. (1984): *L'expérience chilienne ou l'échec néo-libéral*. *Nouvelle Revue Socialiste*. In: *Business Week*, Sept-Oct.
- Keynes, M. John (1936): *The General Theory of Employment, Interest and Money* (magnum opus) Macmillan Cambridge University Press, for Royal Economic Society in 1936;
- List, F. (1841): *A politikai gazdaságtan nemzeti rendszere*
- Лентнер, Ч. – Семіон, С. В. (2009): *Бухгалтерський облік і аудит в Угорщині – Житомир: ПП «Рута», 176 с.*
- Lentner, Cs (2010a): *Valóban magasabb szintű gazdasági modell a magyar piacgazdaság, mint a piaci elemekkel átitatott tervgazdasági rendszer?* In: *Heller Farkas Füzetek*, Vol. VIII. No. 1. pp. 10-17.
- Lentner, Cs. (2010b): *Some Historical and International Aspect of Hungarian Economic Crisis and Crisis Management*. In: *Public Finance Quarterly*, 3/2010 pp. 581-606.
- Lentner Csaba (2010c): *Hungary in 2025*. In: *World Futures Studies Federation (WFSF Bulletin)* Vol. 35, Issue 3&4, 2010 pp. 13-17. (book review about Prof. Novaky's Book)
- Matolcsy, Gy. (2008): *Éllovasból Sereghajtó. Éghajlat Kiadó*. Budapest
- Matolcsy, Gy et al. (2008) *Megújított szabadelvű és szociális piacgazdaság Magyarországon (Vitairat)*. Növekedéskutató Intézet
- Matolcsy Gy. et al (2008): *Jövőkép (75-ök vitairata)*. Növekedéskutató Intézet
- Matolcsy Gy. et al (2010): *Új Széchenyi Terv. A talpra állás és felemelkedés fejlesztéspolitikai programja (Vitairat)*. Nemzetgazdasági Minisztérium
- Samuelson, P. – Nordhaus, W. (2000): *Economics, XVIIth Edition, XVIIth Chapter*
- The Financial Crisis – Inquiry Report. Final Report of the National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis in the United States*. US Congress, Washington D.C. 2011